

Формування фінансової
грамотності учнівства:
роль батьківства й
соціально-економічних
передумов

Programme for International Student Assessment

Формування фінансової грамотності учнівства: роль батьківства й соціально-економічних передумов

- У середньому в країнах та економіках ОЕСР 18% учнівства мають низькі бали з фінансової грамотності. Це означає, що вони не досягли 2 рівня фінансової грамотності. Це базовий рівень, на якому учні й учениці виявляють спроможність застосовувати знання для прийняття фінансових рішень у знайомих і зрозумілих для них ситуаціях.
- Учні з високим соціально-економічним статусом набрали в середньому на 87 балів більше, ніж їхні однолітки з низьким соціально-економічним статусом. Ця кількість балів перевищує один рівень кваліфікації (що дорівнює 75 балам). 15-річні підлітки з першої групи також повідомили, що мають більше можливостей дізнатися про гроші, ніж їхні однолітки з другої групи.
- У середньому в 20 країнах ОЕСР та інших країнах-учасницях 75% учнівства щонайменше раз на місяць обговорює зі своїми батьками фінансові питання, як-от: витрати на бажані покупки чи онлайн-активності, власні фінансові рішення.
- Підлітки, які повідомили, що вони щотижня або щомісяця обговорюють з батьками власні рішення про витрати (особисті покупки, розваги, подарунки тощо), показали кращі результати в тесті з фінансової грамотності порівняно з тими, хто подібні теми не обговорює. Ця тенденція зберігається в середньому по країнах та економіках ОЕСР, навіть якщо врахувати відмінності в учнівських характеристиках.
- Більшість 15-річних підлітків повідомила, що вони можуть самостійно вирішувати, як витратити свої гроші. Ці учні та учениці, після врахування учнівських характеристик, у середньому по країнах ОЕСР та інших країнах і економіках, які брали участь у дослідженні, набрали приблизно на 30 балів більше в тесті з фінансової грамотності, ніж ті, хто не мав такої самостійності.

Щоденні фінансові рішення, що стосуються 15-річних підлітків, часто приймають їхні батьки. Учні й учениці постійно консультуються з батьками з багатьох питань, зокрема й фінансових. Однак, стаючи дорослими, вони мають бути спроможними самостійно приймати складні фінансові рішення й нести за них відповідальність. Це особливо важливо для учнівства із родин з низьким соціально-економічним статусом, а також тих, хто має обмежений бюджет і змушений уважно стежити за своїми витратами.

Дані PISA-2022 показують, що учні й учениці можуть покращити свою фінансову грамотність багатьма способами, зокрема через навчання в закладі освіти, спілкування з батьками й друзями та особистий досвід витрачання грошей.

Це число «PISA: у центрі уваги» аналізує дані про ту частку підлітків, які не досягли базового рівня фінансової грамотності, і досліджує зв'язки між соціально-економічними передумовами, взаємодією з батьками та рівнем фінансової грамотності.

Скільки учнів і учениць досягли базового рівня фінансової грамотності?

PISA визначає базовий рівень фінансової грамотності як досягнення щонайменше рівня 2 в оцінюванні. Вважається, що учні й учениці, які набрали кількість балів нижчу рівня 2, не можуть застосувати свої фінансові знання до реальних життєвих ситуацій і прийняття відповідних рішень.

У середньому по країнах і економіках ОЕСР майже п'ята частка учнівства (18%) не досягла рівня 2 фінансової грамотності. Ця частка зростає до чверті (26%), якщо взяти до уваги всі країни та економіки, які брали участь в тестуванні з фінансової грамотності, проведеному у межах PISA-2022.

Понад 85% учнівства *Фламандської спільноти Бельгії, канадських провінцій**, Данії* та Польщі досягли принаймні рівня 2. У той час у Малайзії лише трохи більше половини (53%) учнів і учениць досягли 2 або вище рівня фінансової грамотності.

Рівень 2 був найпоширенішим рівнем знань з фінансової грамотності у Бразилії, Болгарії,

Коста-Риці, Малайзії, Перу, Саудівській Аравії та Об'єднаних Арабських Еміратах.

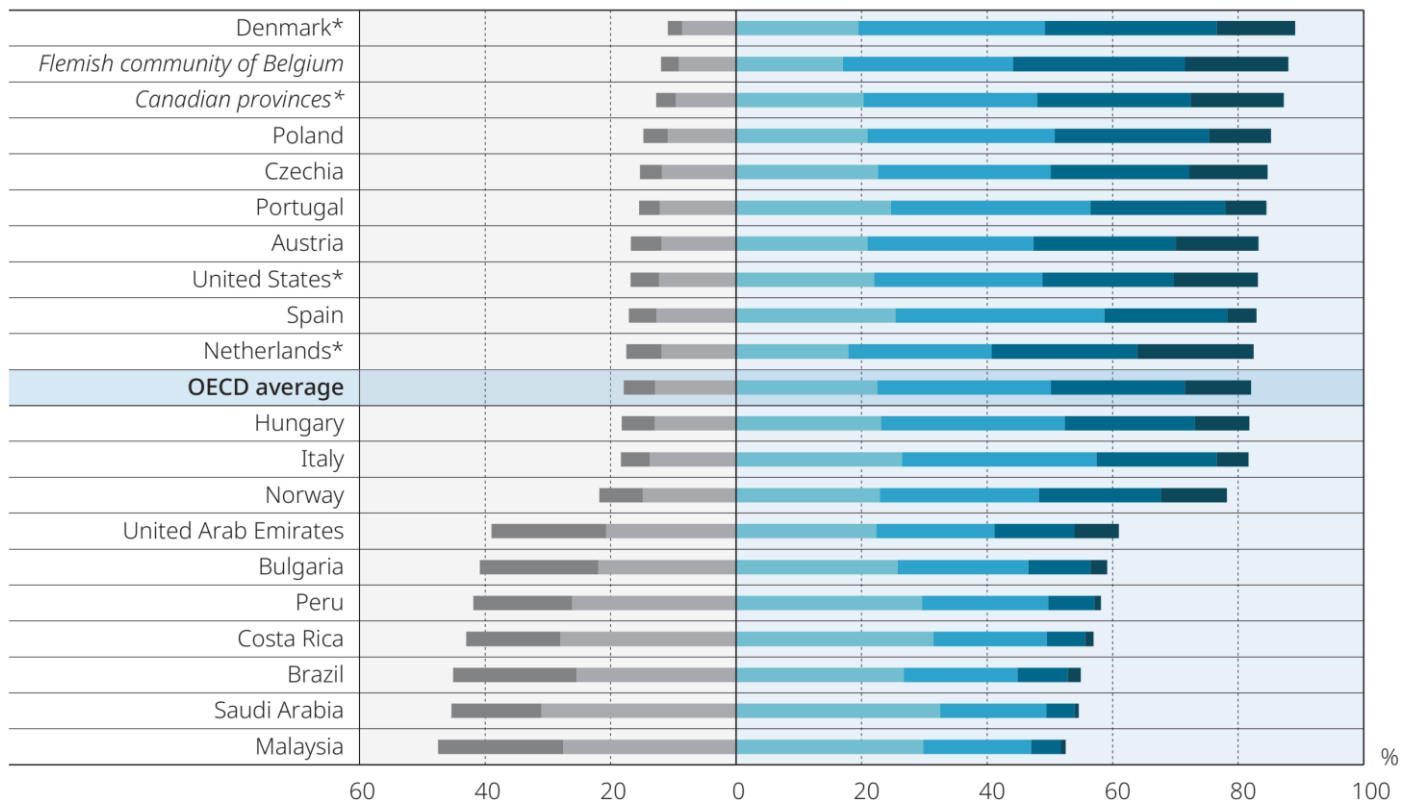
Рисунок 1. Майже п'ята частина учнівства не досягає базового рівня фінансової грамотності в країнах та економіках ОЕСР

Відсоток учнівства на різних рівнях володіння фінансовою грамотністю

■ Нижче рівня 1 ■ Рівень 1 ■ Рівень 2 ■ Рівень 3 ■ Рівень 4 ■ Рівень 5

Учні на рівні 1 або нижче

Учні на рівні 2 або вище

Примітка. Країни та економіки впорядковано за спаданням відсотка учнів і учениць, які досягли рівня 2 або вище.* Тлумачення оцінок має бути обачним, оскільки один або більше стандартів вибірки PISA не були дотримані (див. Посібник для читача (Reader's Guide), Додатки A2 і A4).

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2022, таблиця IV.B1.2.2.

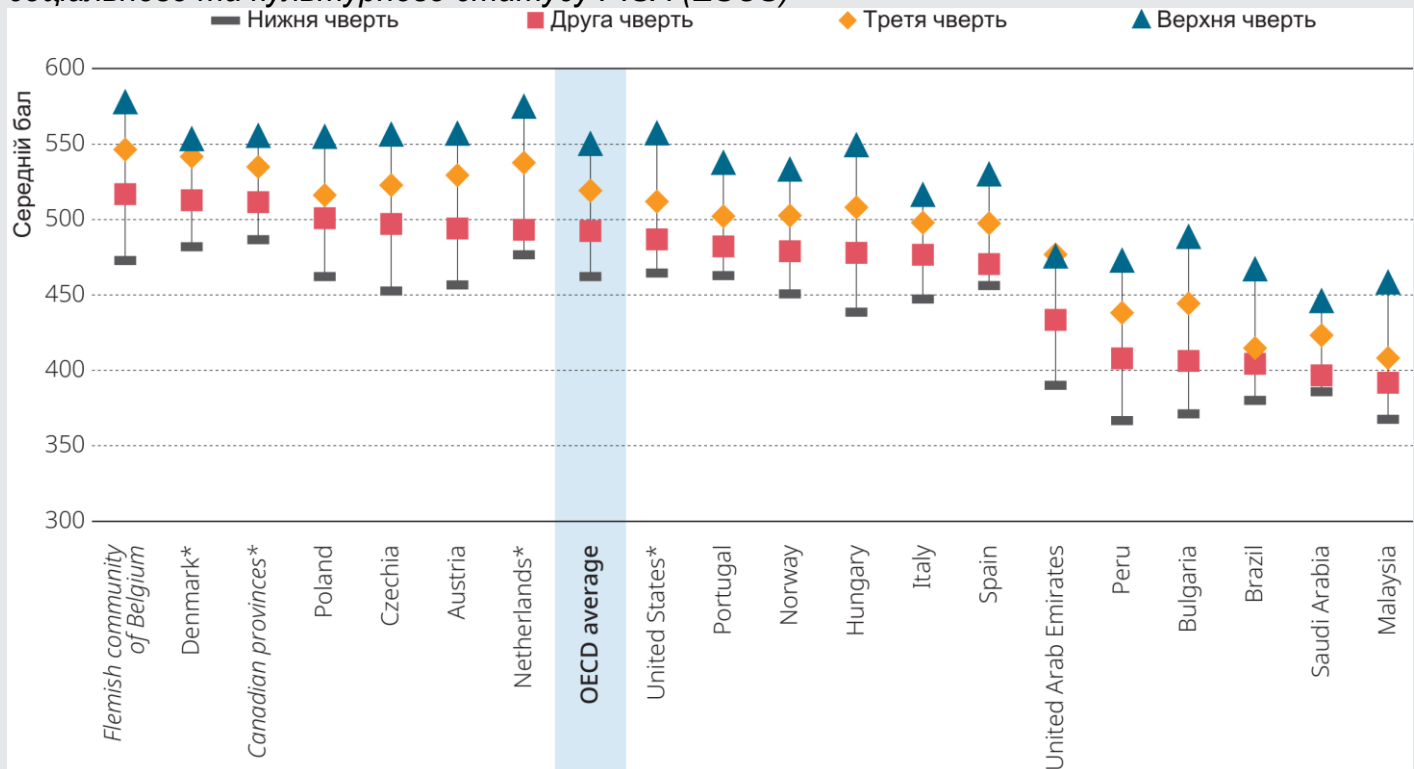
Взаємозв'язок між соціально-економічними передумовами учнівства та їхнім рівнем фінансової грамотності

У кожній країні та економіці, які брали участь в оцінюванні фінансової грамотності PISA-2022, учні й учениці з гарними передумовами для навчання показали значно кращі результати, ніж їхні однолітки з поганими передумовами. Ця закономірність також була послідовною в математиці, читанні та природничо-наукових дисциплінах (ОЕСР, 2023_[1]).

У середньому по країнах та економіках ОЕСР 15-річні підлітки з першої групи набрали на 87 балів більше, ніж їхні однолітки з поганими передумовами для навчання. Цей розрив перевищує один і рівень кваліфікації, який дорівнює 75 балам. Розрив у досягненнях між підлітками з гарними й поганим соціально-економічними передумовами у Фламандській спільноті Бельгії, у Болгарії, Чехії, Угорщині та Перу становив більше ніж 100 балів, тоді як у канадських провінціях*, Данії*, Італії, Португалії, Саудівській Аравії та Іспанії цей розрив становив менше 75 балів.

Рисунок 2. Учні й учениці з гарними соціально-економічними передумовами в середньому за кількістю балів перевищують інших більше, ніж на один рівень володіння фінансовою грамотністю

Середній рівень фінансової грамотності за національною чвертю індексу економічного, соціального та культурного статусу PISA (ESCS)

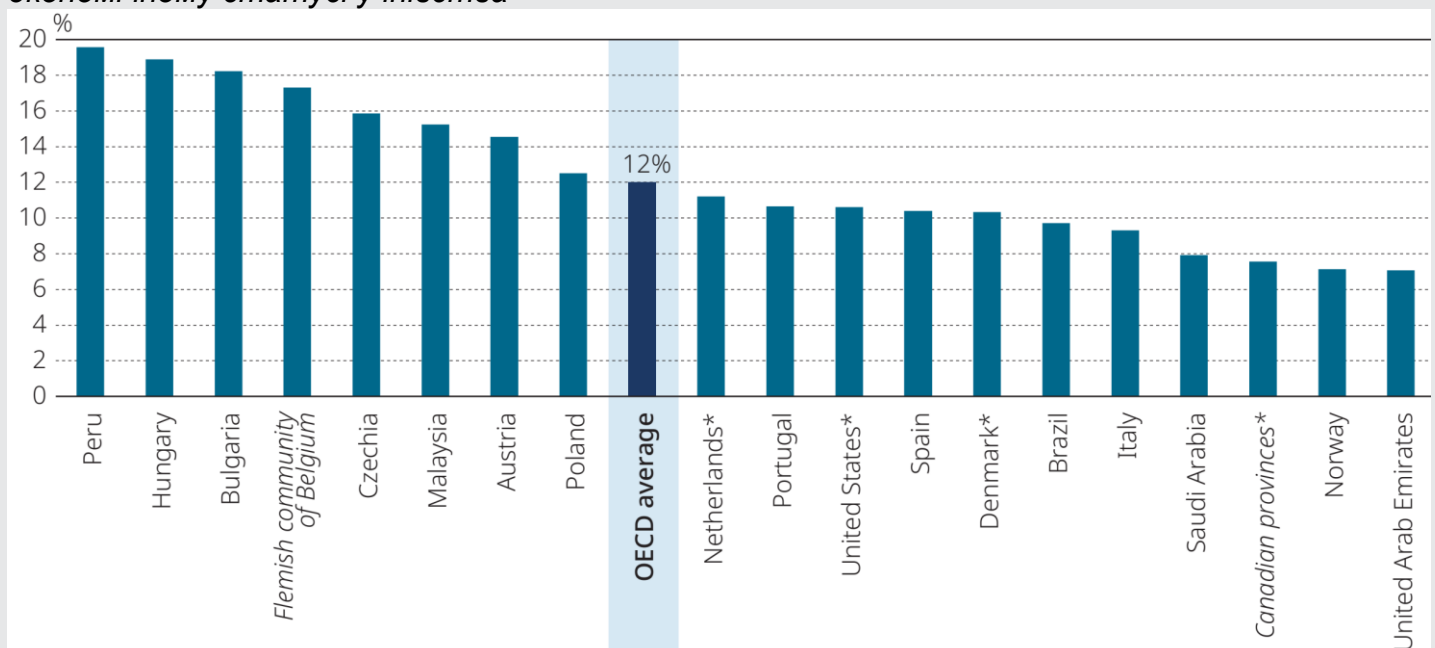

Примітки. Країни та економіки впорядковано за зменшенням рівня фінансової грамотності учнівства з другої чверті за національним соціально-економічним статусом. * Тлумачення оцінок має бути обачним, оскільки один або більше стандартів вибірки PISA не були дотримані (див. Посібник для читача (Reader's Guide), Додатки A2 і A4).

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2022, таблиця IV.B1.3.11.

Рисунок 3. Соціально-економічний статус пояснює 12% варіації фінансової грамотності в країнах та економіках ОЕСР

Різниця в показниках фінансової грамотності пояснюється відмінністю в соціально-економічному статусі учнівства

Примітки. Країни та економіки впорядковано за зменшенням показників успішності з фінансової грамотності, що пояснюється відмінностями між соціально-економічним статусом учнівства.

*Тлумачення оцінок має бути обачним, оскільки один або більше стандартів вибірки PISA не були дотримані (див. Посібник для читача (Reader's Guide), Додатки A2 і A4).

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2022, таблиця IV.B1.3.12.

У середньому по країнах та економіках ОЕСР 12% відмінностей у показниках успішності з фінансової грамотності 15-річних підлітків можна пояснити їхнім соціально-економічним статусом. У деяких регіонах соціально-економічний статус пояснює більшу частину відмінностей у показниках фінансової грамотності: у Фламандській громаді Бельгії (17%), Болгарії (18%), Угорщині (18%) та Перу (19%). Проте в інших країнах соціально-економічний статус спричиняв відносно невеликі відмінності: у Норвегії (7%), Об'єднаних Арабських Еміратах (7%), канадських провінціях* (7%) і Саудівській Аравії (8%).

Наскільки взаємодія з батьками сприяє розвитку навичок фінансової грамотності учнівства?

Крім соціально-економічного статусу учнівства, PISA-2022 досліджувала, як підлітки взаємодіють зі своїми батьками щодо грошових питань.¹

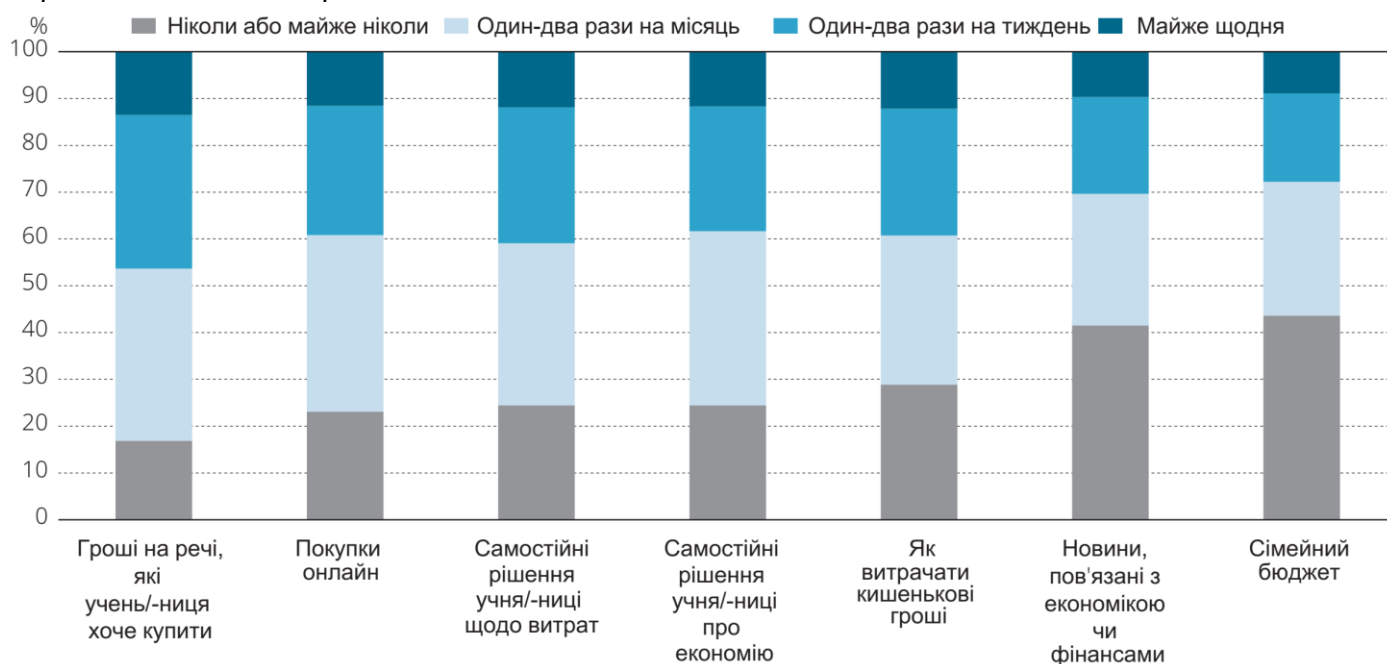
У середньому по країнах та економіках ОЕСР 83% 15-річних підлітків повідомили, що принаймні раз на місяць розмовляли зі своїми батьками про гроші на речі, які вони хочуть купити, і 76% – про власні рішення про витрати. Інші загальні теми охоплювали учнівські рішення про власні заощадження

та покупки в Інтернеті. Відносно менша кількість підлітків повідомила, що вони обговорюють з батьками новини, пов'язані з економікою чи фінансами, сімейним бюджетом тощо.

У середньому по країнах та економіках ОЕСР і всіх інших країнах-учасницях учні та учениці, які повідомили, що вони щотижня або щомісяця обговорюють зі своїми батьками гроші на речі, які вони хочуть купити в звичайному магазині чи в Інтернеті, а також власні рішення щодо інших витрат (розваги, заощадження, планування сімейного бюджету тощо), показали кращі результати в тесті з фінансової грамотності, ніж однолітки, які зазначили, що ніколи не обговорюють ці теми з батьками. Зокрема, ті 15-річні учні й учениці, які повідомили, що щотижня або щомісяця обговорювали свої власні рішення щодо витрат, отримали на 12 балів більше з фінансової грамотності, ніж ті, які повідомили, що ніколи не обговорювали цього, у середньому по країнах та економіках ОЕСР, після врахування учнівських характеристик, включно зі статтю, соціально-економічним статусом та іммігрантським походженням. Хоча дані PISA не дають можливість визначити причинно-наслідкові зв'язки, цей результат свідчить про те, що обговорення витрат з батьками хоча б іноді може бути пов'язане з вищим рівнем фінансової грамотності, або про те, що учні й учениці з високою успішністю можуть частіше ініціювати дискусії зі своїми батьками про те, як витратити гроші, ніж їхні однолітки з низькою успішністю.

Рисунок 4. Більшість підлітків регулярно говорить зі своїми батьками про свої витрати

Відсоток учнів і учениць, які повідомили про те, що обговорюють грошові питання з батьками; Середній показник по країнах ОЕСР

Примітка: пункти впорядковані за зростанням кількості учнів і учениць, які повідомили, що ніколи або майже ніколи не обговорювали кожну з тем.

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2022, таблиця IV.B1.4.1.

Чи пов'язана самостійність підлітків у прийнятті рішень про витрати з їхнім рівнем фінансової грамотності?

По країнах та економіках ОЕСР у середньому понад чотири з п'яти підлітків (83%) погодилися або цілком погодилися з тим, що вони можуть самостійно вирішувати, як витратити власні гроші. Однак кількість тих, хто написав про таку автономію у витратах, коливалася від менше ніж 70% учнів і учениць у Бразилії, Перу та Португалії до понад 85% підлітків в Австрії, канадських провінціях*, Чехії, Данії*, Угорщині, Нідерландах*, Норвегії і Сполучених Штатах.*

Більше двох третин учнів і учениць (70%) погодилися або повністю погодилися з тим, що вони можуть витратити невеликі суми грошей самостійно, але потребують дозволу батьків, щоб витратити більші суми.

Кожна третя особа з опитаних (33%) погодилася або цілком погодилася, що їй потрібно запитати дозволу батьків, перш ніж витратити гроші.

Близько 77% учнів погодилися або повністю погодилися з тим, що вони самі мають нести відповідальність за власні фінансові питання, зокрема за запобігання крадіжкам. Водночас 68% висловили згоду з тим, що молодь має самостійно ухвалювати рішення щодо своїх витрат.

Учні та учениці, які мають більшу фінансову незалежність, показали кращі результати в оцінюванні. Наприклад, ті з них, які погодилися або цілком погодилися з тим, що вони можуть самостійно вирішувати, як витратити свої гроші, набрали в середньому на 30 балів більше в країнах та економіках ОЕСР, ніж їхні однолітки, які не погодилися або категорично не погодилися з цим твердженням. Результати отримані після врахування учнівських характеристик.

Рисунок 5. Підлітки, які самостійно приймають рішення щодо витрат, у середньому набирають на 30 балів більше, ніж ті, хто цього не робить.

Різниця в балах між учнями й ученицями, які погодилися з кожним твердженням, і тими, що не погодилися з жодним твердженням, після врахування статі учнівства, їхнього іммігрантського походження та соціально-економічного профілю.

Середній показник по ОЕСР

Примітка. Соціально-економічний профіль вимірюється індексом економічного, соціального та культурного статусу (ESCS) PISA. Усі відмінності в балах є статистично значущими (див. Додаток А3).

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2022, таблиця IV.B1.4.10.

Як фінансовий досвід, ставлення та поведінка учнівства відрізняються залежно від їхнього соціально-економічного походження?

Учні та учениці з несприятливими соціально-економічними передумовами не тільки набирають менше балів з фінансової грамотності, але й, схоже, мають менше можливостей дізнатися про грошові питання порівняно з їхніми однолітками з більш сприятливими передумовами.

По-перше, підлітки з першої категорії повідомили, що вони обговорювали зі своїми батьками грошові питання, мали власні фінанси та ухвалювали самостійні фінансові рішення рідше, ніж їхні однолітки з другої категорії. Наприклад, у середньому по країнах та економіках ОЕСР:

- На 7 відсоткових пунктів менше учнів і учениць з несприятливими соціально-економічними передумовами заявили, що вони щотижня чи щомісяця обговорюють з батьками власні рішення про витрати.
- На 17 процентних пунктів менше підлітків цієї групи мали банківський рахунок.
- На 7 процентних пунктів більше 15-річних з поганими передумовами повідомили, що їм потрібен дозвіл батьків, перш ніж витратити гроші.

По-друге, учні й учениці з несприятливими передумовами для навчання повідомили про нижчий рівень фінансової грамотності, ніж їхні однолітки з другої групи. Зокрема, на 6 відсоткових пунктів менше підлітків з першої групи повідомили, що їм подобається обговорювати грошові питання; і на 5 відсоткових пунктів менше – що почувалися впевнено в тому, як розпоряджатися своїми грошима.

По-третє, підлітки з першої групи повідомили про те, що мають працювати, щоб заробити гроші, частіше, ніж їхні однолітки з гарними передумовами, а це потенційно впливає на відвідування закладу освіти й навчання в ньому. Наприклад, у середньому по країнах та економіках ОЕСР на 7 відсоткових пунктів більше учнів і учениць із першої групи повідомили, що заробляють гроші, працюючи в сімейному бізнесі; і на 5 відсоткових пунктів більше – що працювали в позаурочний час.

Нарешті, менша кількість учнівства з поганими соціально-економічними передумовами повідомила про відповідальну фінансову поведінку та ставлення до грошей впродовж довгого періоду, ніж їхні однолітки з гарними передумовами, наприклад:

- На 5 відсоткових пунктів менше 15-річних підлітків з першої категорії повідомили, що перевіряли, чи дали їм належну решту, коли вони щось купували.
- На 4 відсоткові пункти менше таких учнів і учениць перевіряли, скільки в них грошей.
- На 10 процентних пунктів менше повідомили, що порівнювали ціни у звичайних магазинах і на 8 процентних пунктів менше – ціни в онлайн-магазинах.
- На 10 процентних пунктів менше таких підлітків повідомили, що планують свої витрати з урахуванням поточного фінансового становища.
- На 5 відсоткових пунктів більше повідомили, що купували речі, керуючись поточними емоціями.
- На 10 процентних пунктів менше – працювали на досягнення довгострокових цілей.
- На 3 відсоткові пункти менше – ставили собі за мету заощаджувати гроші на речі, які вони хотіли б купити або зробити.

Загалом дані свідчать про те, що учні й учениці з несприятливими соціально-економічними передумовами стикаються зі значними труднощами в розвитку фінансової грамотності порівняно з їхніми однолітками з гарними передумовами.

Узагальнення

Результати PISA-2022 свідчать, що значна частина 15-річних підлітків недостатньо підготовлена до прийняття фінансових рішень у майбутньому. Особливо це стосується тих, хто належить до родин із низьким соціально-економічним стаусом.

Батьки мають значний вплив на формування фінансової грамотності підлітків. Вони не лише формують економічне й соціальне середовище, у якому зростають діти, але й допомагають їм освоювати фінансові навички, обговорюючи грошові питання та надаючи можливість самостійно приймати рішення щодо витрат.

Уряди мають забезпечити всім 15-річним підліткам, особливо тим, хто належить до соціально незахищених груп, можливість здобути фінансову грамотність. Подолання соціально-економічної нерівності у фінансових знаннях і навичках ще в підлітковому віці може допомогти молоді уникнути помилкових фінансових рішень у майбутньому. Розробка та впровадження національних стратегій з фінансової грамотності є необхідними передумовами для ефективного покращення фінансової обізнаності як учнівства, так і дорослого населення.

Примітки

*Тлумачення оцінок має бути обачним, оскільки один або кілька стандартів вибірки PISA не були дотримані (див. Посібник для читача (Reader's Guide), Додатки A2 і A4 звіту PISA 2022, том IV).

1. Соціально-економічний статус учнівства, описаний вище, вимірюється за допомогою індексу економічного, соціального та культурного статусу PISA (ESCS). ESCS — це зведений індекс, який поєднує інформацію про освіту та професійний статус батьківства, а також про майно вдома як показник багатства.

За більш детальною інформацією

Звертайтеся до: Elsa Favre-Baron (Elsa.Favre-Baron@oecd.org).

Ознайомтеся:

OECD (2023), *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.

[1]

Це дослідження опубліковано під відповідальність Генерального секретаріату ОЕСР. Погляди та аргументи висловлені в ньому, можуть не відображати офіційної позиції країн-членів ОЕСР.

PISA збирає надійні та порівнювані дані з країн і територій, які беруть участь в оцінюванні. Згідно з правилами ОЕСР щодо даних, у всіх діаграмах використовується візуальне розділення між країнами та територіями, щоб зменшити ризик неправильного тлумачення даних.

Цей документ, як і будь-які дані чи мапи, включені до нього, не мають жодних упереджень щодо статусу чи установлених кордонів чи ліній розмежування, назв будь-яких територій, міст чи місцевостей.

Переклад: Юлія ШПАК, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Редагування: Галина БОНДАРЕНКО, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Науковий супровід: Тетяна ВАКУЛЕНКО, директор Українського центру оцінювання якості освіти, Василь ТЕРЕЩЕНКО, заступник директора Українського центру оцінювання якості освіти.